

تورک یوردی

تورک اوڤاقلری مرکز لهیئتی طرفندره نشر اولونور

جلد ۴

اغستوس ۱۹۲۶

نومرو ۲۰

تورکک شونی

آذربایجانده

امکدار محرم وزیر زاده نجف بک وفاتی - آذری تورککریک امکدار و طایفمنش تیاترو محررلرندن وزیر زاده نجف بک کچنلرده با کوده وفات ایتشد. مرحوم ، «شرق مولیهری» دیمکله معروف آذربایجانلی میرزا فتحعلی ، روسیهده ایلك تورک غزتهسی تأسیس ایدهن ملیک زاده حسن بک کبی ، روس مکتببنده تحصیل ایتدیکی حالده ملی حرث و مدنیت خدمت ایدهن ده کولی برذاتدی. نجف بک هم درام محرری ، هم غزتهسی ایدی. درام محررلکندن میرزا فتحعلی نیک ایزینه باصممش و غزته جیلکشی ملیک زاده حسن بک ایله برلکده روسیه تورک غزتهلریک آناسی اولان «ا کینچی» ده یازیلر یازمقلا باشلامشدی. ۱۸۸۳ سنه سنده قریعده اسماعیل بک غاسپرینسکی طرفندن «ترجان» غزتهسی چیقاریلغه باشلانجه ، نجف بک اورادهده یازیلر یازمشد. ۱۹۰۵ انقلابندن سوکرا با کوده چیقان «حیات» ، «ارشاده» و «ترقی» غزتهلرنده ، استقلال کونلرنده نیم رسمی «آذربایجان» غزتهسنده محررلک ایتشد. مرحوم غزتهلرده اکثریا مستعار اسمله یازاردی. اونک اصل اشتهاری تیاترو اثرلی ایله در ، و میرزا فتحعلیدن سوکرا آذری تورککریکک ایکنچی درام محرری اولارق طانمشد. اک مشهور و مهم اثرلی «مصیبت فخرالدین» ایله «پهلوانان زمانه» در ، که بونلردن برنجیسی عمادنوغایبک افندی قامیله قازان تورکجه سنهده چه وریشدر. بوندن ماعدا نجف بکک آز چوق طانممش و صحنهده اوینامش اولان «آی سنک سوموکی» (کیکی) نیم ، «او تربیه سنک برشکلی» ، «قارا کونلر» ، «یاغیشدن چیقدی یاغموره دوشدک» «دالین آتیلان طاش طوپوغه دکر» ، «اسمی وار جسمی یوق» و سائره بر چوق قومه دیلری وارد.

نجف بکک اثرلی ساده آذری لهجه سیله یازلشد. او یله اولماسی ده ضروریدر، چونکه محررلک اثرلرنده کی اشخاص هپ خلق کتلهلری ایچندن سچیلشدرکه ، محرر ، اونلری صنای ادبی دیلله سویله تیرسه هیچده طبیعی اولمازدی. بو اثرلرک اصل قیمتی ده موضوعلریک خلق حیاتندن آلینامسند و لسانک جانلی خلق محاوره لسانی اولماسنده در . هر حالده نجف بکک اثرلی ده ، میرزا فتحعلی و سائر اثرلر کبی ، آذری ادبیاتک بورا تورککرنجهده تتبع و تدقیق اولونغه دکر قیمتدار نمونه لریدر .

نجف بك ۱۸۴۵ سنه سنده آذربايجانك قاراباغ ايالتنده (شوشه) شهرنده طوغمش واپي اوزون عمر سورمشدور . آذربايجانده سووييت اداره سي يرله شنجه ادبي اثرلر يازمقله دكل ، بعضي درس اکتاباري ترجمه ايتك ومکتبلرده اوقومتق ايله مشغول اولمشدور .

قازان جمهوريتنده

عبدالله توقايك مجموعه آثارى - قازان تورککرينك تجدد دورى شاعرلرينك ايله رى کله نى واک معروفى اولان عبدالله توقاى ، تورکيه تورککرنجه ده يابانجى دکلدر . بوشاعرك ۱۳۲۹ (۱۹۱۳) سنه سي نيساننده وقوعه کان وفاتى استانبول مطبوعاتنده ده مهم عکسلر اويانديرمشدى . هله « تورک يوردى » نك ۱۳۲۹ سنه سي ۱۶ مايسنه چيقان ۱۶ نجى صايبسى « شمال تورککرينك شاعرى عبدالله توقايك روحنه اتخاف اولونمش » وبو صايبده کوپريلي زاده فؤاد بکک بوشاعره دائر مهم برمقاله سي انتشار ايتمشدى . فؤاد بك مذکور مقاله سنده : « مفرط برحساسيتدن ، ياراتيجى بخيله دن محروم اولان عبدالله توقايك شعرلرنده ، موضوعلر مطلقا عملي بر فائده ي حائردير ؛ قلبك صميمى و غايه سز هيجانلرى ، طبيعتك كوزه للىكارى اونك اثرلرنده هيچ برموقع بولامامشدر » [۱] دييور ؛ ويكى قازان تورک ادبياتك اوچ وصف فارقى اولان ده موقراتلق ، مجادله و مسلکله خدمت خاصه لرينك ، اساس اعتباريله ، توقايك ده بوتون شعرلرنده كوزه چارقمده اولديغنى آبريجه قيد ايد دييور [۲] . يکئلرده استانبولده انتشار ايدن « قازان تورککرى » آدى اثرمده ع . توقايدن بحث ايدرکن : « او ، شعرلرنده خلقك غم و تاسالرينى ترنم ايتمشدر و بوندن دولاي کنديسى حقنده خلقك قلبنده اونودولماز بر خاطره براقشدر ، توقايك شعري بزده خلقك هر طبقه سي طرفندن اوقونور » [۳] ديمشدم . توقايك شعرلرى محترم مدرس فؤاد بکک وعاجزك قيد ايتديكى خاصه لره مالک اولدينى ايچوندرکه ، بوگون شمالده بوتون قيمتلك دکرى يکيدن تعين وتقدير ايدلديكى حالده بيله ، توقايك قيمتى پک اوقدر فضله تنزيل ايديله مشدر . صوک ييللرده قازان ، اوفا ، اورنبورغ و آسترخان کي مهم مراکز لرده توقاى نامنه يوللر وميدانلر آچيلدينى کي ، صوک کونلرده قازانده توقايك مجموعه آثارى ده يکيدن طبع اولونمشدر . بو مجموعه يه توقايك ايلک دفعه « معارف » کتابخانه سي طرفندن طبع ايديلن مجموعه آثارينه کيرمه مش اولان شعرلرى درج اولوندينى کي ، شاعرك يکي وثيقه لره استناداً يازيلان ترجمه حالى ده علاوه ايديلش و کتاب الى قادار رساله تزيين اولونمشدر .

تيازو ساهمنده يکيلکلر - قازان تورکک تياتروسى ساحه سنده صوک ييللرده اوچ مهم يکيلک کوزه چارپيور : (۱) تورکک صحنه سي ايچون آبريجه برتيازو بناسى انشا ايتك ،

[۱] « تورک يوردى » نك مذکور صايبسى ، صيفه ۵۱۲ . [۲] ينه اوراده ، صيفه

۵۰۶ . [۳] صيفه ۲۰۲ .

۲) تورک تیاترو ته قنیکومی (مکتبی) آچق، ۳) ایلك قازان تورک اوپه راسی میدانه کتیرمک. «ثانیه» عنوانی طاشیان بو اوپه را بر صنعتکارک اثری اولایوب بر هیئتک اثریدر. مع مافیہ پیانیست احمد سامطان عه به شی، بو هیئتک روسی مثابه سنده در. هیئتک ایکنجی اعضاسی خواننده عزیز المحدثدر. اوپه رانک منظومه (livret) سی بوسوکنجی ذات طرفندن ترتیب ایدیلدیکی کبی، موضوعه اوپون هوالری ترتیب (composition) ایشنده ده اوپه رانک اصل بسته کاری اولان عه به شی افندی یه المحدثک بویوک یاردیمی ملوقومشدر. اوپه را ایچون هوالر قازان و باشقرد خلق هوالرندن تلفیق ایدلشدر. باشقرد هوالرینی اصل محلنده دیکلهمک ونوطه یه آلمق مقصدیله بویکی کنج صنعتکار اورال طاغلقری ایچریسنده کائن باشقرد یایلاقلرنده آیلرجه قالمشدر. هیئتک اوچنجی اعضاسی ده روس موسیقیشناسی (وینوگرادوف) در. بو ذات اوته کیلر طرفندن سچیلن هوالری هارمونیزه ایتک واورکستریه ایدورمق ایشلرنده بویوک یاردیم ایتمشدر. قازانده کی شرق موسیقی ته خنیکو منک مدیری روس (لیتوینف) ده بوساحه ده ایچه معاونت کوسته رمشدر.

اوپه را اوچ برده دن عبارت اولوب، ازجمله ای مهم قورالر و بالتلری ده احتوا ایدر. تنقیدجیلرک فکرینه کوره، اوپه رانک غرب وروس اوپه رالرینه نسبتله پک چوق نقصانلری اولقله برابر، اونک ایشله عه سیچون پک چوق غیرت صرف ایدیلش و برنجی تجربه اولدینی حالده بیله جالب دقت بریدیمه اولدینی کورولمشدر. اوپه رانک موضوعی، اسکیلر ایله یکیلر (اختیارلر ایله کنجیلر) ک فکر ساحه سنده چارپیشماسی کبی بوکون ایچون اسکیش و طواسامش بر موضوعدر، که قازان تنقیدجیلری اوپه را ایچون بوکبی بر موضوعک سچیلیمه سی آنجا «ثانیه» نک ایلك آدیم اولدیفیچون عفوایدیورلر؛ و بوندن سوکرا کی اوپه رالر ایچون موضوعلری خلق افسانه سنندن یاخود ایدیل - اورال تورکلرینک روس استبدادی ایله مجادله لری تاریخندن آلمنی توصیه ایله یورلر.

کچن سنه «ثانیه» اوپه راسی ایلك دفعه صحنه یه قویولورکن باش روللری عزیزالمحدث، بسته کار عه به شی، قونسه رواتوار طلبه سی ساره خانم صادق باشارمشلردی.

قازاقستان جمهوریتند

نهربده خزر ده کیزینک شرقی ساحلرندن شرقده (زایسان کولی) نه قدر امتداد ایدن کنیش قازاق صحرالرنده بر «قازاقستان جمهوریتی» تشکیل ایدیلشدر. بو جمهوریت حقنده ایله ریده مجموعه نک «تورک جمهوریتلری» مبحثنده معلومات ویریه جکدر. کچنلرده «قازاقستان» ک مرکزی اجرا قومینه سنک ریسی جالاو موکبای اوغلی قازان شهرینه کلشدی. اونک «ق. تاتارستان» غرتیه سنک مخابرینه سویله دیکنه کوره، شیمدی قازاقستانده معارف ایشلری یوانه قویولق اوزره در. قازاقلردن معلملر یتیشدیرمک ایچون بر قاج معلم مکتبلری وقورسلر آچیلشدر. درس کتابلری قازاق لهجه سیله موسقواده، قازانده

وقازاقستان دولت نشریات هیئتی طرفندن جهوریتك باش شهرى اولان آقسجد (قیزیل اوردا) ده باصیله قده در . آقسجدده قازاقچه ایکی، روسجه برغزته چیقهدده در . قازاقلردن تشکیل ایدیلن آرتیستار هیئتی باش شهرده قازاقچه تیاترولر اوینامقده در .

ع . ب .

تورکستانده

کتابلر . « اوزبک دولت نشریاتی » مؤسسەسى طرفندن صوك سنه لرده نشر ایدیلن مهم کتابلر موجوددرکه بوئارک بر خلاصه سنی قارئلره بیلدیرمکی خیلی فائده لی بولدی . بو کتابلردن بری « تهادودوروف » ك روسجه یازوب « س . ولی یوف » طرفندن یکی املا ایله خالص اوزبک شیوه سنه نقل ایدیلن « اورته آسیاده ملی ، انقلابی حرکات تاریخی » اسمنده کی اثردر .

بواثر ۱۸۱۳دن - یعنی روسلرک تورکستان استیلالرنندن - ۱۹۱۷ سنه سنه قادار اولان سیاسی واقتصادی وقایی وبر چوق دفعه لر روسلر علیهنه اولان یرلی خلق قیاملرینی تحلیل وتصویر ایتکده در . بالخاصه ۱۸۹۸ ، ۱۹۰۵ ، ۱۹۱۶ سنه لری حرکاتی حقنده کی ایضاحات تورکجه ده ایلك دفعه اوله رق ویریلکده در .

بللی باشلی بحثلری شونلردر :

روسلرک تورکستانه متوجه اوللرینک عاملی ، تورکستانده پاموق سیاستی وپاموچیلنک دوغوردینی اجتماعی حاللر ، ۱۸۹۲ تاشکند عزیز ایشان حرکاتی ، ۱۸۹۸ حرکاتی وتنکیلی وچار روسیه سنک اتخاذا ایتدیکی تدبیرلر ، ۱۹۰۵ انقلابی نتیجه سننده یرلی زنکینلر حرکاتی ، تورکستانده ملی حرکتک اوبانماسی ، ملی حرکاتک بخارایه تأثیری ، قازان منورلری ، پان اسلامیزم وچار حکومتی ، اوزبکلر وعمومیتله اوزاق خلق آره سننده ملی حرکاتک خصوصیتی ، قیرغیزلر آره سننده ملی قورتولوش حرکتی ، ملی قورتولوش حرکاتنده روس سیاسی روللری وچار حکومتک مستملکه سیاستی ، ۱۹۰۵ انقلابی تأثیریه تورکمنلر آره سننده کی انقلابی حرکتلر ، ۱۹۱۶ ده یرلی خلق حرکاته باشلاماسی وسبیلری ، ۱۹۱۷ ده تورکستان مختاریتی .

موضوع ومحتویات اعتباریه مهم وعینی زمانده رسمی منبع وماخذلره استناد ایتدیکی جهته ده موثوق اولان بو اثر ایچون بوسبوتون نقیصه لردن عاری دینیه من . بالخاصه ۱۹۱۶ سنه سی « عسکری عمله آلمق علیهنه » اولان حرکات حقنده کی معلومات ناقص اولدینی کی ، بو حرکتیه مقابل یاپیلان عسکری تشکیل حرکتی ده قید ایدیله مشدر .

بوندن ماعدا « وامبه ری » نک « بخارا یاخود ماوراءالنهر تاریخی » ده « پاولووسکی » نک روسجه ترجمه سنندن اوزبک وقازان شیوه لری مخاوط اولارق تورکجه یه ترجمه ایدلشدر . بواثرک اتخابی هر حالده مترجلر وطبعنه دلالت ایدن سابق بخارا معارف نظارتی ایچون بر

موقیت تشکیل ایده من . بارتولدك بو خصوصه دائر داهای موثوق و داهای معتبر اولان اثری اولسهیدی، طیبی داهای موافقدی . معافیله اوزبک شیوه سینه نقل ایدن یکی تاریخی اثرلردن اولماسی اعتباریله تقدیره شایاندر .

مجموعه لر . « معارف و اوقوتغوجی » مجموعه سنك دردنجی نسخه سی انتشار ایتشد . بو نسخه نك مندرجاتی میاننده « فضولی » یه عائد رسمی بر تدقیق ایله ، بکوئکی شاعر و صنعتکارلرك فضولی ایله مناسبتلری حقنده کی تدقیقلردن ماعدا « بوخارین » ك « تاریخی ماته ریالیزم » اثرینك برنجی تفرقه سی وارد .

طاشکندده انتشار ایدن « یرپوزی » مجموعه سنك برنجی وایکنجی صاییلری انتشار ایتشد . برنجی نسخه نك مندرجاتی میاننده « شیده خانه » اسمی بر تدقیق وارد . بخاراك تاجكلر و ایرانلیلرله مسكون شهرك مجرا گوشه لرنده بولنان « شیده خانه » اسمی قهوه لرده ، آفیوندن یاپیلان و آغزاقلرله ایچیلن شیده حقنده معلومات ویره رك و شیده خانه لرك طاعتدن و اداره سندن بحث ایدیلیور .

ایکنجی نسخه سنده « سمرقند آثار حقیقه سی » اسمی آنتون کاپوفرك بر مقاله سی وارد . سمرقندده کی آثار حقیقه نك ماضیسندن و حال حاضرده کی وضعیتندن بحث ایدیور و عینی زمانده مستشرق « ل . وایاتکین » ك ریاستی آلتنده برهیئتك « شاه زنده ، آق سرائ » کورامیر ، چوبان آتا ، شیردار » مدرسه لرنده جدی تعمیراتله مشغول اولدیغنی قید ایدیور .

۲۰ ب .